

Кузембаєв О.С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального права*

ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Існування громадянського суспільства обумовлює необхідність наявності регулювання його внутрішніх процесів – відносин між його учасниками. У різні історичні періоди провідну роль у регулюванні суспільних відносин здійснювали різні регулятивні системи, так свого часу таку роль відігравали й мораль, і релігія, і правовий звичай. Проте сьогодення вказує, що зараз таку роль відіграє право як певна сукупність специфічних соціальних норм.

Тому питання про механізми кримінально-правового регулювання, тобто того, що стоїть у підґрунті регулювання правовідносин кримінально-правового характеру є достатньо актуальним й малодослідженим у науці кримінального права. В цілому питаннями дослідження правового регулювання займалися такі вчені, як: Алексєєв С.С., Гойман В.І., Горшенєв В.М., Поляков А.В. та інші, а питаннями кримінально-правового регулювання зокрема: Бажанов, М.І., Баулін Ю.В., Даньшин І.М., Надєн О.В., Разгільдієв Б.Т. та інші.

Перед тим як починати давати визначення поняття «кримінально-правове регулювання», необхідно дати більш загальне визначення того, що необхідно розуміти під поняттям «правове регулювання». І починати потрібно з того, як визначається термін «регулювати», а саме – як: «упорядковувати, налагоджувати, або направляти розвиток, рух чого-небудь з метою привести до порядку, в систему, або приводити механізми і частини їх до такого стану, за якого вони можуть правильно, нормально функціонувати» (Ожегов, С.И. Словарь русского языка [Текст] / С.И. Ожегов. – М.: Рус. яз., 1989. – С. 549). Тому правове регулювання у широкому значенні розуміється як впорядкування, направлення суспільних відносин за допомогою права.

Отже, право впливає на соціальну поведінку різними способами. Перш за

все такий вплив здійснюється через такі правові явища, як сукупність правових засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації права. Крім того, упорядкованість соціальної поведінки здійснюється і через систему інших правових явищ: правосвідомість, юридична освіта, правова культура, правові принципи, функції права тощо (Бобылев, А.И. Механизм правового воздействия на общественные отношения [Текст] / А.И. Бобылев // Государство и право. – 1999. – № 5. – С. 104–109). І виходячи із запропонованого Наден О.В., визначення поняття «правове регулювання», як впорядкування правом суспільних відносин за допомогою юридичних засобів, а саме: шляхом визначення в нормах права підстав їх виникнення, зміни чи припинення, вказівки на їх суб'єктів, об'єкт, а також шляхом визначення змісту таких відносин (прав, обов'язків і повноважень суб'єктів стосовно об'єкта) та втілення цих норм у життя як шляхом реалізації, так і через акти застосування (Наден, О.В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні : монографія [Текст] / О.В. Наден. – Х.: Право, 2012. – С. 72), пропонується визначати «кримінально-правове регулювання», як впорядкування кримінально-правових суспільних відносин за допомогою юридичних засобів: як норм кримінального права, актів їх застосування, так й правових принципів, правосвідомості, правового звичаю та інше.

Вважається, що на правотворчому рівні кримінально-правове регулювання полягає у формуванні, зміні чи скасуванні норм кримінального права, й здійснюється, за загальноприйнятим правилом – виключно законодавцем – Верховною Радою України. Тобто, за загальноприйнятим правилом, таким єдиним засобом кримінально-правового регулювання є закон про кримінальну відповідальність. Питаннями впливу кримінального закону у кримінально-правове регулювання у вигляді співвідношення кримінального закону та кримінального права, значення кримінального закону у системі засобів кримінально-правового регулювання тощо, почали підійматися лише в окремих останніх публікаціях таких вчених, як Дуюнов В.К., Коржанський М.Й., Кропачев М.М, Петрова Г.О. та інші.

У зв'язку з цим єдиним об'єктом дослідження в якості елементу механізму кримінально-правового регулювання виступав тільки кримінальний закон, а

іншим засобам кримінально-правового регулювання взагалі не приділялося достатньої уваги через те, що неправильно були визначені й встановлені види засобів кримінально-правового регулювання, під яким розумілося тільки нормативне кримінально-правове регулювання, а отже, таким чином визнавалось, що тільки кримінальний закон є єдиним актом, який містить норми кримінального права, тому в якості джерел кримінального права розглядався тільки кримінальний закон, як єдине джерело кримінального права.

Проте через наявність нетотожності приписів кримінального закону та змісту норм кримінального права, а саме нетотожності предмету регулювання кримінального закону та об'єкту правового регулювання норм кримінального права. Тому що нормами кримінального права є виключно ті норми, які встановлюють та визначають злочинність діянь та кримінальну відповідальність за них, проте об'єктом їх регулювання є кримінально-правові суспільні відносини, тобто суспільні відносини, які складаються у зв'язку із вчиненням злочинів (Наден, О.В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні : монографія [Текст] / О.В. Наден. – Х.: Право, 2012. – С. 163).

Тому кримінально-правове регулювання суспільних відносин в Україні відбувається не тільки нормами кримінального закону – у вигляді Кримінального кодексу України, а й іншими актами правозастосування – Конституцією України, міжнародно-правовими угодами, актами тлумачення Конституційного Суду України, актами судового тлумачення (постановами Пленумів вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду України, рішеннями Європейського суду з прав людини), актами виконавчої влади та інше.

Таким чином, незважаючи на наявність домінуючої у науці кримінального права положення про те, що кримінальний закон є єдиним джерелом кримінального права, тобто визнання кримінального закону в якості єдиного нормативного кримінально-правового регулювання, необхідно визнавати й існування інших актів правозастосування які лежать в основі впливу на об'єкти кримінально-правового регулювання, а отже є елементами кримінально-правового регулювання.